

מובא משנה שאחד מקנייני האשה הוא בכסף. וכבר ביררה הגמרא בפתיחתה מניין שהאשה נקנית בכסף, אך הגמרא חוזרת שוב ומבררת מניין שהאשה נקנית בכסף. וביארו הראשונים מה הסיבה לכך, רש"י כתב שעיקר הסוגיא בכסף מנלן שייך כאן, ומה ששנו בפתיחה בעניין קניין כסף הוא בא בדרך אגב, וזה לשונו (ד"ה בכסף):

הכא עיקר ולעיל (דף ב) אגב גררא נקיט ליה לתחצי לשון קנין דמתני'.

ומבאר תלמיד הרשב"א שהסיבה לכך הוא מפני שיש חלוקה בתקופות, את הפתיח ערכו הסבוראים או הגאונים, ואת הגמרא שלנו אמרו האמוראים, וזה לשונו (ד"ה בכסף):

וא"ת ומאי קא מבעיא ליה והא בהדיא נפקא לן לעיל מג"ש דשדה עפרון ואפי' לפי דפרישנ' לעיל דלא אצטרך ג"ש אלא לכסף דאיקרי קנין אבל לא לאשה דנקנית בו מ"מ ממילא שמעי' מינה ואמאי אצטרך' למהדר ומבעי הכא? ותירך הרב אב ב"ד בשם הגאונים דכולא סוגיא דלעיל מפי רב יהודאי גאון ז"ל היא ובכמה מקומות מצאנו כדבריו בתלמוד תדע דלא תמצא בכל ההיא סוגיא דלעיל שום תנא ואמורא דשקיל וטרי בפי' מתני' עד השתא דקא שקלו וטרו בה האמוראי' עלה דמתני'.

הגמרא מבארת שלמדים מקנין של אמה עבריה "ויצאה חנם אין כסף" כלומר, אם היא יוצאת מהאדון בגיל נערו ונכרות אין האדון מקבל כסף. מתוך שציינה התורה שאין האדון מקבל כסף, נודע לנו שיש מישהו אחר שכן מקבל כסף - והוא האב על קידושי ביתו. מכאן למדים שאיש שרוצה לקדש אשה עושה זאת ע"י קניין כסף. ויש לעיין מה הקשר בין קידושי אשה לאמה עבריה?!

אך הגמרא מקשה שהרי "ויצאה חנם אין כסף" מלמד דרשה אחרת לגמרי "ויצאה חנם" אלו ימי בגרות, "אין כסף" אלו ימי נערו. ואם כן למדים שנערה יוצאת ללא תשלומי כסף לאדון! מתרצת הגמרא שלמדים זאת מיייתור היו"ד שבמילה 'אין' כלומר היה צריך להיות כתוב "ויצאה חנם אין כסף", וזה לשון הגמרא (שם ד):

והאי ויצאה חנם להכי הוא דאתא? הא מבעי ליה לכדתניא, דתניא: ויצאה חנם - אלו ימי בגרות, אין כסף - אלו ימי נערו! אמר רבינא: אם כן, לימא קרא אן כסף, מאי אין כסף? אין כסף לאדון זה, אבל יש כסף לאדון אחר, ומאן ניהו? אב.

הגמרא מקשה, שהרי דרשה זו קצת תמוה! מנין שדורשים כך? והיא עונה שכך למדים להלכות אכילה בתרומה. עוד אומרת הגמרא שיש מילים כגון "מאן בלעם" ו"מאן יבמי" שהן ללא יו"ד, ולכן שיש יו"ד אפשר לדרוש. אך הדבר קשה, וכך שואל המלבי"ם (פרשת אמור):

אולם דבר זה צריך ביאור, הלא תמיד כתיב "אין" ביו"ד, ואיך דריש כזאת?.. והמאמר בכללו מופלא וחתום.

המלבי"ם האריך לבאר ע"י היסודות הלשוניים את דרשות הגמרא, נביא מעט מדבריו וננסה לעיין במשמעותם (שם):

מלת אין י"ל שתי גזרות:

- האחת היא גזרת הכפולים בפלס קן שן תל לב נס שבכינוי ישתנה הצירי לחיריק ולמ"ד הפעל דגושה לחסרון אות הכפל. כמו קנו שנו תלו לבם נסי וכדומה.
- והגזרה השנית הוא גזרת נחי הע' בפלס זית חיל יין עין שנאמר מהן בסמיכות זית שמן. חיל פרעה. יין לבנון עין ה'. וכן אין אין והנה בכינוי היחיד מלה זו דגושה תמיד אינני איננו.

למילה אין יש שתי גזרות: א. גזרת הכפולים שהמילה 'אין' עוסקת ביחיד. ב. גזרת נחי הע' שהמילה 'אין' עוסקת בשלילת הכלל.

ועל יסוד זה דרש רב אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומאן ניהו אב. שבזה הבדיל בין שני לשונות הכפולים ויצאה חנם אין כסף שבמ"ש ויצאה חנם פי' שא"צ לתת דמי פדיונה, ובמ"ש אין כסף הוסיף שלילה כללית שאין להאדון שום כסף שבעולם. שהגם שהאב י"ל כסף קדושיה. ואם לא היה האדון משלחה והיה רוצה ליעדה היה מיעדה בכסף מקנתה שנתן לאביה. ה"א שעבשיו שמשלחה שייכים כסף קדושיה אל האדון כי היה לו זכות לקדשה בכסף שנתן לאביה בעד מקנתה. לכן אמר שהכסף הזה ג"כ אין לו. ולכן אמר אין כסף בשלילה כללית. ומזה מוכח דיש כסף קדושין להאב. שאם אין הכסף להאב רק לדידה א"צ ללמד שלא יהיו להאדון. כי כסף מקנתה שיש לו זכות לקדשה בהם ביד האב ועתה כיון שאין להאב זכות בכסף קדושין איך נטעה שיהיה זכות להאדון רק כיון שיש כסף להאב ה"א שיזכה בו האדון דהא כבר נתן כסף להאב שהיה יכול לקדשה בהם.

כלומר, המילה 'אין' כסף מגזרת נחי הע' באה לשלול לגמרי באופן כללי שאין כסף. עוד מעירה הגמרא שאם הייתה כאן רק התייחסות לאדון אחד, כלומר ליחיד היה צריך להיות כתוב "אין כסף". אך מפני שיש תוספת של יו"ד השלילה של המילה אין כוללת עוד אדם אחד בסיפור, ומיהו? אבי הנערה. ומבאר המלבי"ם שהאב קיבל כסף מהאדון שמכר את ביתו לאמה, וכשהגיעה הנערה לזמן החתונה הכסף ששילם האדון לאב צריך לשמש כסף קידושין!

אך אם אין האדון נושא אותה לאשה, אותו כסף כללי ששימש לקניית האמה, לא ישמש לקידושי הנערה. ולכן אין הכסף לאדון, ואתו הכסף נשאר אצל אבי הנערה. ממקרה זה אנו למדים, שיש קדושי כסף באשה. הגמרא מבארת שסיפור זה בעצם מספר את סיפור הקידושין בכסף. נקודה עמוקה שעולה מהאמור, שדרך הופעת השלילה, כלומר המילה "אין" חושפת ומגלה את הסוד העמוק שיש!

האות יו"ד מבטאת את ראשית היש בעולם, לפני כן יש אין. במציאות של חושך ילדה נמכרת לאמה, כביכול עצמיותה של הילדה נכבה היא איננה בבחינת אין, אך התורה מגלה שה"אין" בא לחשוף שיש, או שהאדון ע"י הכסף יאמר לה "זה הפעם עצם מעצמי" או שתשתחרר ואדם אחר יגלה את היש בעצמיותה. (סוף סוף דבר לימוד זה מאמה עבריה, בהמשך הגמרא דנה במקור הנוסף).